

LOKALHISTORISK FORENING I HILLERØD KOMMUNE

Nr. 2 23. årgang 2008

LOKALHISTORISK FORENING I HILLERØD KOMMUNE

Nr. 2 23. årgang 2008

Redaktion og layout:
Eva Holm-Nielsen

Tryk: Nofoprint, Helsingør

ISSN 0903-3505

Udkommer 3 gange årligt
Stof til bladet sendes til Eva Holm-Nielsen

Medlemskab tegnes ved henvendelse til
Inge Elsøe eller indbetaling på
Gironr. 704-4607
Pris: 125 kr, 75 kr pensionister og studerende

www.lfhk.dk

© Copyright
Lokalhistorisk Forening i Hillerød Kommune

Indhold

EN KRIG MED PEN OG BLÆK	3
af PETER SCHMALTZ-JØRGENSEN	
EFTERLYSNING	19
HILLERØD-KALENDEREN 2009	20

Forside: Torvet set fra Rådhusbakken, ca. 1865. Udsnit. Foto:
Lokalhistorisk Arkiv i Hillerød Kommune.

Lokalhistorisk Forening støttes af:

Danske Bank - Det Nationalhistoriske Museum på Fredriksborg
- Statsautoriseret Revisionsaktieselskab Ernst & Young - Dines
Jørgensen. Rådgivende ingeniører - Hillerød Bibliotek - Hillerød
Borgerstiftelse - Hillerød Industri- og Håndværkerforening - Hil-
lerød Kommune - Lokalbanken - Nykredit - Ristorante La Perla
- Ullerød Brugsforening

BESTYRELSEN

Formand:

Asger Berg
Søren Kierkegaardsvej 1
3400 Hillerød
Tlf. 4826 4689
asger.berg@ofir.dk

Næstformand og kasserer:

Inge Elsøe
Ørnevej 10
2970 Hørsholm
Tlf. 4586 6676
elsoe@get2net.dk

Sekretær:

Eva Holm-Nielsen
Søren Kierkegaardsvej 1
3400 Hillerød
Tlf. 4826 4689
emhn@ofir.dk

Henrik Selsøe Sørensen

Bondehavevej 11
2880 Bagsværd
Tlf.: 4498 9220
selsoe@yahoo.com

Mona Petersen
Grønneager 21
3400 Hillerød
Tlf.: 4826 3365

Ivar Berg-Sørensen

Køgemestervej 5
3400 Hillerød
4824 5131
ibsorensen@mail.tele.dk

LOKALHISTORISK ARKIV

Christiansgade 1
3400 Hillerød
Tlf. 7232 5884

Arkivet har åbent

Tirsdag 14-19

Torsdag 11-16

1. lørdag i måneden 10.30-13

SKATTEKRIG - EN KRIG MED PEN OG BLÆK

For 160 år siden var det en yndet beskæftigelse blandt Hillerøds bedre borgere at beklage sig over betalingen af de mange afgifter og skatter til samfundets opretholdelse. Dengang var »besværingerne«, som de blev kaldt, meget ofte både uforskammede og personlige. Nu til dags retter borgerne mere generaliserende hjertesuk mod samfundet og de folkevalgte.

For at få sin skattebyrde lettet måtte man dengang henvise til

andre i byen og argumentere for, at man betalte alt for meget i sammenligning. Det lugter en smule af angiveri og at sladre. Man gik nemlig ikke af vejen for at hænge naboerne ud og svine dem til, og det endte da også flere gange med anklager om injurier og efterfølgende retssager. Men, som man vil kunne se af det følgende, så klagede man til den samme instans, som havde fastlagt, hvilken skat man skulle betale. Det hedder vist inhabilitet.¹

*Af
PETER
SCHMALTZ-
JØRGENSEN*

Billedet på side 3 viser udsigten fra ydre slotsgård ud fra Kancelibygningen. Til venstre ses Posen, huse ved Slotsgade og møllen, der har givet navn til Møllestræde. Idyllisk ser det ud, men gennem gadespejlene i Slotsgade og Helsingørsgade blev der holdt godt øje med, hvad naboen foretog sig, og hvad der rørte sig af skvalder i byen. Maleri af Johan Theodor Zeltner, u.å. [ca. 1840]. Det Kongelige Bibliotek

HILLERØD ANNO 1847-48

Det er ofte sværvægterne blandt byens borgere, der er faret i blækhuset, når de skulle forsvare sig mod anklager fra naboen eller konkurrenter i byen. I årene 1847 og 1848 indsendte ca. 10% af skatteyderne i Hillerød købstad - dvs. omkring 150 - en eller anden form for klage. For det meste gik klagen ud på, at man var utilfreds med at skulle betale mere i skat end andre af byens spidser, og man bad derfor om nedsettelse. Man klagede også over, at skattens størrelse slet ikke stod mål med den beskedne indkomst, som vedkommende havde. Man brugte alenlange forklaringer på hvorfor.

Det bedste forsvar for sine synspunkter er jo et angreb, og med anklager og insinuationer forsøgte man så at »tilsmudse« den eller dem, man sammenlignede sig med. Og det er ikke småting, der kommer frem af artigheder i en sådan korrespondance. Man fornemmer tydeligt, at Hillerød er en lille provinsby, hvor sladder og ondsindet omgang med sandheden har floret. Som slægtsforsker får man et ganske godt indblik i, hvordan ens slægtninge levede, og hvordan byens borgere så på dem og omvendt.

PERSONSKATTER

I byen bor der i 1848 knap 2.000 personer, fordelt på omkring 300 husstande. Borgerskabet, som var

de primære skattebetalere, bestod som nævnt af omkring 150 personer. Det skal her bemærkes, at en håndværker, arbejdsmand eller lignende næppe betalte skat, men han tjente så til gengæld også kun omkring 100-150 rdl. om året. Borgerskabet, der skulle betale skat, måtte regne med at skulle af med omkring 2-4 % af indkomsten i skat, men det kunne, som vi skal se, variere meget, afhængigt af mange ting.

Rektor på Den lærde Skole tjente ca. 2.400 rdl. årligt, en lærer samme sted ca. 850 rdl., byens postmester fik ca. 940 rdl., en urmagermester ca. 650 rdl., en bagermester ca. 390 rdl. og en håndværksmester 250-500 rdl.

I årene 1847 og 1848 balancerede Hillerød kommunes budget med ca. 9.000 rdl. Indtægterne stammede dels fra leje og afgifter af byens jorder samt afgifter på stadepladser på markederne. Disse indtægter udgjorde ca. 40% eller 3.600 rdl., medens de resterende 60%, dvs. 5.400 rdl. primært stammede fra skatteudskrivning hos byens borgerskab, dvs. håndværksmestre, akademikere, tjenestemænd osv.

De samlede forventede skatter og afgifter i 1848 på 9.000 rdl. ville borgerrepræsentationen anvende som følger: Fattigvæsen 1.890 rdl. (21%), administration, vægter og politi 1.620 rdl. (18%),

jordskatter til staten 1.000 rdl. (11%), skolevæsen (Borgereskolen) 990 rdl. (11%), vejevæsen 720 rdl. (8%), hospitalsvæsen 270 rdl. (3%), brandvæsen 270 rdl. (3%), retsvæsen, indkvarteringsudgifter, overbudgettering og diverse 2.240 rdl. (25%).

På budgettet ses også en post på 16 rdl. til »skrivemateriale til formanden for Borgerrepræsentationen«. Med al det skriveri som formanden, boghandler Krogh - og året senere købmand Ørsleff - var pålagt, har der givet været god grund til at forsyne dem med en ekstra fjerpen og en ekstra stak brevpapir på kommunens regning. Man skal i øvrigt være opmærksom på, at de folkevalgte medlemmer af borgerrepræsentationen ikke kunne sige nej til valg. De måtte anvende deres fritid på arbejdet, og de fleste var helst fri. Man kan af protokollerne se, at de til tider udeblev fra møderne uden at melde afbud.

SKATTELISTE OFFENTLIGGØRES

Borgerrepræsentationen havde på sit officielle møde på rådhuset i december 1847 ved budgetlægningen vedtaget at udskrive i alt ca. 5.400 rdl. i skat på næring (indkomst) og vilkår og lejlighed (formue). Nu skulle disse skatter så fordeles - efter et skøn. Man gennemgik hver enkelt persons forhold, og derudfra fastsattes størrelsen af skatten. Man

gisnede om indtægter og formue, idet der jo ikke var tale om selvangivelse. De folkevalgte måtte ved ligningen støtte sig til deres viden om den enkelte borgers private forhold. Man kan tydeligt se, at de har været godt orienteret. Når den enkelte var blevet gjort bekendt med den ham pålignede skat og eventuelt tog til genmæle, kunne borgerrepræsentationen derfor for det meste hurtigt afvise urigtigheder og vildledende undvigemanøvrer.

Derefter blev en liste fremlagt til offentligt gennemsyn på rådhuset, og her kunne hver enkelt så se, hvad de alvidende borgerrepræsentanter havde fundet på med hensyn til antallet af skatteportioner på indkomst og formue. Men hvad der var mindst lige så vigtigt var, at man også kunne se, hvor mange portioner de andre skulle betale. Og det er her jalousien, modsætningerne og den indbyrdes konkurrence kommer til udtryk for fuld udblæsning. Jo større indtægt, jo mere kendt man var, jo mere brokkede man sig. Ca. 10%, dvs. 15-20 personer, klagede hvert år - ofte flere gange - over den skat, de var blevet sat i, men kun de færreste fik medhold. Enkelte fik endog »som straf« skatten forhøjet.

Man kan more sig over, at det for det meste er byens spidser, der besværer sig, og at de ikke går af vejen for at hænge kolleger, konkurrenter eller andre nærtstående i byen ud. Der ses også i klagerne en ten-

Torvet med Hillerød Rådhus, ca. 1880. Bygningen er opført i 1831 og revet ned i 1887.

Her kunne byens borgere se de fremlagte ligningslister og indlevere deres klager over skatteansættelsen. Foto: Carl Rathsbach. Lokalhistorisk Arkiv i Hillerød

dens til at klage over de folkevalgte, altså dem, der sidder på rådhuset og bestemmer skattens størrelse, underforstået - de er sammenspiste og dækker over hinanden. Men også indbyrdes blandt dem, der har afgjort ligningen, går man ikke af vejen for at plædere for en anden og højere skat end den vedtagne. Man kan af protokollerne se, at hvert byrådsmedlem giver sit bud på, hvor mange »portioner« den enkelte skal beskattes med, men når det kommer til hans egen person, må han enten forholde sig tavs eller forlade mødet. Det sidste har nok ikke været tilfældet, men det sagde reglerne, at han skulle. Men det afholdt ikke vedkommende fra senere at indgive en skriftlig klage.

SKATTESAGER 1847

I 1847 verserer en større skattesag. Den er affødt af en meget lang og giftig skrivelse, der går ret så personligt på tre medlemmer af borgerrepræsentationen og alle dens medlemmer iøvrigt. Klager er den 42-årige garvermester og sadelmager Lars Larsen, der driver en omfattende forretning i Helsingørgade nr. 45. Klagen, som er dateret den 4. april 1847, har den driftige sadelmager ikke selv været i stand til at forfatte. Han har måttet betale en såkaldt koncipist.²

På basis af ligningen for året 1847, som har fundet sted på rådhuset den 18. december 1846, er hans klage især rettet mod hans nabo, urmager Lars Jørgensen,

malermester L.C. Wolsted og gæstgiver J. Abel, alle tre agtværdige, eligerede borgere, der i flere år har været medlemmer af borgerrepræsentationen. Lars Larsen mener, at hans skat er alt for høj, ikke mindst i forhold til de tre ovennævnte. Han har selv en stor familie og fem »valdeles uforsørgede« børn, og det koster penge. Dertil kommer konens fornødenheder og løn til tyende.

Lars Larsen anfører, at Lars Jørgensen er i besiddelse af mange gode egenskaber og har en grundig indsigt i alt, hvad der angår byens tarv. Og han har den dybeste respekt for sin nabo, men hvorfor slipper han med det halve i skat - til trods for, at han har en stor og god forretning, fast ansættelse på slottet og i Frederiksborg Amt, hvor han passer urværkerne? Han ejer desuden tre ejendomme i byen - næsten ubehæftede - har heste, vogne og køer og driver stort landbrug. Og så har han kun ét ukonfirmeret barn at forsørge.³

Man må sige, at Lars Larsen er godt orienteret om sin nabos private forhold.

Om gæstgiver Abel skriver Lars Larsen, at han godt nok har overdraget sit gæstgiveri til en anden, men han er velhavende og driver anden indbringende virksomhed i byen. Og malermester Wolsted er en af byens førende håndværkere. Det skal her bemærkes, at Lars

Larsen året før blev idømt en mulkt (bøde) for at fremsætte verbale injurier mod maler Wolsted. Lars Larsen nærer - uvist af hvilken grund - en vis aversion mod Wolsted, og nu skal bøden velsagtens hævnes. Han skriver bl.a. i sin klage:

»Wolsted har det meste malerarbejde her i byen og dens omegn, siger han da selv, så det er ikke opdigtet, men en ubetinget sandhed. Enhver kan overtøye sig herom ved at gå gennem byen og se de fremtrædende farver, som Wolsted på en så ejendommelig måde formår at gengive på flere bygninger og øvrige genstande, han har haft og rimeligvis også fremdeles vil få under sin mesterlige behandling. Men når han bilder sig ind - og han bilder sig formodentlig altid meget ind - at han skulle være den første maler her i byen, da må dette betvivles, med mindre det tages i den betydning, at han er den første maler, der bor på venstre hånd i den ende af byen, når man drejer fra Kongevejen og kommer gennem den såkaldte Helsingørsport ind i Hillerød.«

Se, den svada skulle Lars Larsen nok ikke have skrevet. Klagen går nu sin tjenstlige gang, først til Det kgl. danske Kancelli i København, videre til amtmand i Frederiksborg Amt, Hans Schack Knuth, som overdrager det til byfoged Niels Peter Arboe, og på sit møde den 18. maj 1847 tager borgerrepræsentationen til genmæle. De skriver til Lars Larsen, at man anser ham for

Ligningskommis-
sionens protokol
i 848. Øverst
ses initialerne for
ligningskommis-
sionens medlem-
mer. »Jgs« er
urmager Lars
Jørgensen, som
ikke overraskende
stemmer o til
sin egen skat,
fordi han ingen
stemmeret eller
indflydelse havde
på ansættelsen i
det kommende år.
Men han kunne
så senere klage
over beløbet, og
det gjorde han -
som mange andre
- flittigt brug af
gennem årene,
dog oftest uden
held. LA

	U6	Th	Jaf	Lof	Ans	Ans	U6	Jgs	J
Andas Berge Løkke	x 7	7	7	7	7	7	7	7	7
Ypilmund Hansen	x 9	9	9	9	9	9	9	9	9
Andas Amaljan	x 8	8	8	8	8	8	8	8	8
Løll	x 8	8	8	8	8	8	8	8	8
Louiseand Petersen	x 7	6	6	6	6	6	6	6	6
Hans Petersen	x 8	8	8	8	8	8	8	8	8
Jørgen Røge	x 7	7	7	7	7	6	7	7	7
Andas Klausen	x 8	8	8	8	8	8	8	8	8
Andas Andas Jacobsen N.S. Høst beg	x 10	10	10	10	10	10	10	10	10
Andas Halling	x 8	8	8	8	8	8	8	8	8
Andas Værup	x 10	10	10	10	10	10	10	10	10
Hansen	x 8	8	8	8	8	8	8	8	8
Muncawises Christensen	x 9	9	9	9	9	9	9	9	9
Brundsen	x 9	9	9	9	9	9	9	9	9
Jensensens Berntsen	x 9	9	9	9	9	9	9	9	9
Andas Niels Petersen	x 9	9	9	9	9	9	9	9	9
Andas Petersen	x 9	9	9	9	9	9	9	9	9
Andas Niels Magerup	x 9	9	9	9	9	9	9	9	9
Andas Svendsen Nyholm	x 9	9	9	9	9	9	9	9	9
Andas Mørtz	x 12	12	12	12	12	11	12	12	12
Andas Lars Owerby	x 10	10	10	10	10	10	10	10	10
Andas Holst	x 10	12	11	11	12	12	12	11	12
Droger	x 6	6	6	6	6	6	6	6	6
Andas T. C. Bendsen	x 10	10	10	10	10	10	10	10	10
Andas Hartmann	x 10	10	10	10	10	10	10	10	10
Andas Andre Fabianus Bach	x 8	10	10	9	10	9	10	9	10
Andas Goldschmidt	x 10	10	10	10	10	10	10	10	10
Andas Jensen	x 10	10	10	10	10	10	10	10	10
Andas Helmreich	x 8	8	8	8	8	8	8	8	8
Andas Sigvard Petersen fuld	x 10	10	10	10	10	10	10	10	10
Andas Niels Jensen	x 16	16	16	16	16	16	16	16	16
Andas Niels Petersen	x 11	11	11	11	11	11	11	11	11
Andas Jørgensen	x 12	11	11	11	11	12	11	11	11
Andas Vroberg	x 10	11	11	10	11	10	11	10	11
Andas Nielsensens Lars	x 11	12	11	11	12	11	11	11	11

at være byens førende sadelmager, der har et stort garveri - ja, byens største, og mange ansatte. Han har tilmed en ikke ringe formue. Så altså ikke nogen skattereduktion! Og der tilføjes:

»[Det] syntes, som at mindre godt lune og personlighed har ledet Larsens pen i klagen, og da der, hvad det sidste angår, er blevet anvendt udtryk og insinuationer, som borgerrepræsentationens medlemmer ikke kan lade gå upåtalte hen, så skal man meddele, at man agter at anlægge sag mod ham for injurier.«

Og borgerrepræsentationen gjorde så sandelig alvor af at rejse retssag mod den kvævulantiske sadelmager, og en afgørelse faldt ved et retsligt forlig den 4. januar 1848. Ved mødet var byfoged Arboe mødt på byrådets vegne og Lars Larsen - som den indklagede - på egne vegne. Man oplæste de udtryk, der i klagen blev ansete for fornærmelige, og Lars Larsen erklærede, at han misbilligede, at hans koncipist havde brugt disse stærke udtryk og erkendte, at det var uforsigtigt af ham at have underskrevet klagen. Og han tilføjede, at han på ingen måde ville beskyldte borgerrepræsentationen for partiskhed eller chikane. Sagen blev således forligt og forliget bekræftet med underskrift af Arboe, Larsen, Sølling og Ørsleff.

Dette skulle nok i nogle år afholde Lars Larsen fra at beklage sig

*Urmagemester
Lars Jørgensen
(1787-1868),
her som gammel.
Han boede
i Helsingørgade
46, nu nr. 9.
Foto: Oscar
Johansen*

over sin skat, men det afholdt ikke andre i byen fra året efter at gribe til pennen og lange ud efter hinanden.

I øvrigt var mange af byens borgere analfabeter og kunne knap læse eller skrive. Opkrævningen af skatter i Hillerød publiceredes derfor fx. i oktober 1849 ved en bekendtgørelse fra kærner Erslev i AMTSTIDENDE: »3. kvartals byskatter skal ifølge byfogedens bekendtgørelse ved trommeslag betales inden 14. dage«. Man kan så håbe, at byens borgere har lyttet til, hvad trommeslageren har annonceret.

SKATTESAGER 1848

Den 8. marts 1848 indkalder kærner Erslev til møde på rådhuset. De sidste par måneder er der indleveret

*Professor Hans
Morten Flemmer
(1797-1864)
var rektor for
Frederiksborg
lærde Skole fra
1836 til sin død.
Skønt han havde
en høj indtægt,
forsøgte han med
ufine midler at
få nedsat sin
skat, men uden
held. Maleri.
Gengivet efter
Bjørn Kornerup,
Frederiksborg
Statsskoles
Historie*

ikke mindre end 13 klager over skatteansættelsen for indeværende år. Her gengives nogle af de mere kuriøse.

Rektor for Frederiksborg Lærde Skole, Hans Morten Flemmer, anfører, at han først i indeværende år har en gage på 2.200 rdl. foruden fri bolig og brænde uden at have andre indtægter og emolument, dvs. biindtægter af sit embede som tjenestemand, ligesom han ingen privat formue ejer. I besværingen anføres, at overlærer Ostermann har 1.000 rdl. i gage, og han anslår dennes formue til 10.000 rdl., mens adjunkt Kønigsfeldt har 850 rdl. i gage og 1.000 rdl. i kapital.

Postmester Børre oplyser, at han efter normalreglementet kun får 939 rdl., alt iberegnet. Heraf går der 50 rdl. til Fredensborg Posteks-

pedition, og provenuet har i 1847 været 57 rdl., altså i alt fast 946 rdl. Af diligencen, efter fradrag til en kusk m.m. 220 rdl. For justits-sager angiver han en indtægt på 100 rdl. Private sager kan han ikke påtage sig, og endelig har han for at holde kontrabøger ved de mindre postdistrikter 45 rdl.

Urmager Lars Jørgensen, som anfører, at han er 61 år, bemærker, at hvis han skal beskattes højere, fordi han er jordbruger, så burde dette formentlig meget mere ske med kammerråd Ewertsen, der i 1848 fik 400 rdl. større indtægt af sine jorder. Han understreger, at urmager Pedersen og bager Mentz har fået 200 rdl. som retsvidner, at urmager Goldschmidt ejer et indbringende sted i Slotsgade, at guldsmed Jensen er den eneste guldsmed i byen og ejer af en stor lejlighed i Slotsgaden og endelig, at der står 1.400 rdl. i prioritet i hans steder, at han har lånt 150 rdl. og skylder 135 rdl.

Bagermester Ole Mentz, der er noget yngre, dvs. 44 år gammel, svarer nu på de fremsatte klager mod ham. Hans meget uddybende indlæg i debatten er dateret Hille-rød den 15. marts 1848 og stilet til kæmner Erslev, kammerråd Ewertzen og guldsmed Jensen:

»Da hr. urmager Jørgensen i sin klage til kommunalbestyrelsen over for sin skatteansættelse for indeværende år,

blandt flere andre, også har udhævet mig som for lavt sat i skat, i forhold til sig, på grund af, at jeg bortlejer den største bagergård i Slotsgade, samt at jeg driver bageri, og endelig at jeg har fået en forøget indtægt af 200 rdl. som retsvidne, tillader jeg mig at fremsætte følgende, som jeg beder komiteen for mit vedkommende, at fremføre i dets svarskrivelse til Kommunalbestyrelsen. -

Når hr. Jørgensen i sin klage siger, at jeg har fået en forøget indtægt af 200 rdl., da er dette vist nok noget der er enhver bekendt, og hvorfor jeg også billig [rimeligvis] burde være sat højere i skat i år som i fjor, når jeg ikke, som jeg tror herved at oplyse, havde været sat for højt i skat de tvende foregående år. Jeg bortlejede mit bageri fra april flyttedag 1846 for 220 rdl. årlig leje. Den lejlighed madam Dablerup beboer var forinden bortlejet for 120 rdl. årligt. Baghuset for 30 rdl. og jordlodden for 30 rdl. årligt - i alt 400 rdl. Bageri driver jeg ikke som Jørgensen anfører, hvorimod jeg driver kagebageri, som ret kan kaldes bageri, men står i ingen sammenligning med hvede- og rugbrødsbageri, ses da min ugentlige afsætning derpå ikkun kan anslås til $3\frac{1}{2}$ rdl.⁴ At bestillinger på bare kager har jeg næsten ingen; men anslår jeg min årlige afsætning til 250 rdl. bliver min brutto indtægt i det hele for forrige år 650 rdl. At jeg ingen formue mere ejer tror jeg er, som bekendt, at jeg ikke videre behøver at forsikre det.«

Udgifter til bageri, rentepenge, husleje, kgl. skatter, kommune-

skatter, reparationer på gården og brandkontingent udgør tilsammen 521 rdl. 5 mk. 4 sk., der fradraget indtægten på 650 rdl. giver en nettoindtægt på 134 rdl., som han og hans kone samt 4 børn skal leve af. Og han fortsætter:

»[Jeg] tror jeg hermed at have godtgjort den påstand, at have været sat for højt i skat de foregående år, når man har sat mig i 6 portioner på næring og 7 portioner på vilkår: - Lægges nu til ovennævnte 134 rdl. for i år 200 rdl. som retsvidne, bliver min indtægt 334 rdl. og troer jeg andre for at være for højt ansat i skat for i år, når jeg sammenligner mig med Jørgensen. Jeg vil derfor, såvidt jeg har kunnet erfare, opgive hans vilkår og som jeg troer også skal forholde sig således. Jørgensen ejer 3 steder som indbringer i årlig leje 124 rdl. foruden at han i det ene sted beboer en stueetage tillige[med] første sals etage, som han formentlig kunne undvære, da den har været lejet bort før, da Jørgensen dog dengang havde flere børn hjemme som nu, og det vistnok heller ikke kan være af mangel for at kunne få den bortlejet, at han selv afbenytter den. Desforuden har han i gården staldlejlighed.

Hans indtægt som urmager tror jeg at kunne anslås til 250 rdl. foruden 200 rdl. fast årlig for offentligt arbejde,⁵ i alt 574 rdl. foruden at han driver ca. 8 tønder land i byens overdrev og som er ejendomsjord,⁶ desuden driver han omtrent 16 tønder land lejet jord. Indtægten heraf er vist ikke så ubetydelig, især da sædepriserne ikke er så lave som for nogle år siden. Desuden holder

Uddrag af Lars
Jørgensens vel-
skrevne og meget
udførlige klage
af 3. maj 1848,
hvor han blander
indkomstskat og
formueskat sam-
men. LA

Jørgensens afslutning af minne Leds Jorde som anført 1862 B. 144
af det i sin Tid Leds Jorde af sig, skal jeg nu med god Betænkning,
for meget Besværlig Leds og Børns Vedkommende med Høje Hæder
og Gud som forudsættelse, forføres af,
fordi fordelene Liges af de Leds Jorde som jeg ikke øgges med
men de del til dem, der Bely for af samme Jorde som for
fordelen er,

Sig som jeg for i Tingskommissionens udtalelse
at de vil føles alle Tingene for i ans, Leds for og med
affaldt Leds, men Indsættelse af Kommission
Minder for med for dem Leds, det indvinder jeg
mest af dem, men derfor vil jeg give dem det forrige
Leds, at vil de efter forrige Leds Tings, og alle
Jeg for sig selv ande med dem som for for dem sig,
i Ansættelse, men jeg for jeg og sig sig,

Jeg for med det Besværlige og Leds at den
Leds Kommissionen vil ande som at jeg
i det mindste Leds for jeg for forrige Leds.

Hellerend den 3 Maj 1848 Leds: L. Jørgensen

han 2 beste og 4 køer, hvoraf indtægten hel-
ler ikke kan antages at være så ubetydelig,
da han sælger en del malk og fløde, tillige
må man slutte sig til, at der må tjenes
noget ved at drive jord, da Jørgensen var i
besiddelse dels af ejendoms, og dels af lejet
jord omtrent 20 tønder land, berunder han

lejede jord af kammerråd Ewertsens jorde,
og gav - som han selv forklarer - 17 rdl.
pr. tdl. land.«

Lars Jørgensens udgifter til
rente af hæftelser, kongelige skat-
ter, brandkontingent, reparationer

og kommuneskatter er i alt 123 rdl. 10 mk. Fratrullet indtægten på 574 rdl. bliver der 451 rdl. tilbage. Dertil kommer, hvad landbruget indbringer som formentlig kan anslås til 200 rdl., altså 651 rdl. foruden fri bolig.

»Når Jørgensen omtaler, at han har 6 børn at forsørge, da tror jeg ikke, at det forholder sig således, thi de tvende - en søn og datter⁷ - er vist nok såvidt forsørget, at de ikke behøver nogen videre understøttelse. En søn er i lære, altså også dermed forsørget. (3. bar han hjemme), 1 datter, som er konfirmeret, altså i den alder at hun ret fortjener ved sit arbejde, hvad hun koster at underholde. 1 søn som også er konfirmeret, og - dels ved urmageriet - og dels ved landbruget formenes at fortjene, hvad han koster at underholde. Den sidste søn, ligeledes konfirmeret, går i Latin skole, hvor han har fri skolegang, og måske noget af et legat, da han som bekendt er meget dygtig. Han kan altså heller ikke koste så meget at underholde. Det kan derfor næppe kaldes at have 6 børn at underholde, når de alle er såvidt fremme som Jørgensens. At han i sin klage taler om at være i gæld; da er det vel noget som mange foruden ham har, og altså formentlig ikke kommer i betragtning for, jeg tror således ikke, at Jørgensens påstand om skattenedsættelse kan tages til følge, da hans vilkår sammenlignet med mine måske burde tåle forhøjelse.

Sluttelig kan jeg ikke undlade at bemærke, at jeg finder det højst forunderligt at hr. Jørgensen, der i flere år har været

ligningskommissær, og i en del år som borgerrepræsentant har været med [til] at sætte ligningen, kan - som hans klage udviser - forveksle klasser med portioner, når han derved ikke har troet at imponere, især da han har sammenlagt både nærings og vilkårs portioner til et tal. Dette sidste må jeg bede komitéen mere udførligt at udvirke i dets svarskrivelse.«

Nu handlede det jo ikke om skat alt sammen dengang i foråret 1848. På et meget velbesøgt møde i Hillerød den 25. marts hos gæstgiver Brummersted oplæste Hother Hage⁸ de taler, der var blevet holdt ved Kasinomødet få dage forinden. Man vedtog på Hillerødmødet en adresse til kongen, og man bad rektor Flemmer, boghandler Krog, overlærer Ostermann, gårdejer Jørgen Pedersen i Hjørlande og kammerråd Madsen indbringe den til kongen.

Den 1. april 1848 blev prinsen af Augustenborgs portræt ophængt på en lygtepæl på Hillerød Torv. Billedet var tegnet med en strik om halsen. Underskriften lød: »Hans Durchlautighed, Højforræder Prins til Augustenborg (Nør)«.

Den 3. april 1848 oprettedes et borgerkorps. Det skete på et møde hos gæstgiver Brummersted på Stadt Copenhagen. Korpsset skulle bestå af to afdelinger, en for de unge og en for de ældre.

Den 6. april mødte de på slottets ridebane og begyndte eksercitsen.

Til underbefalingsmænd for den yngre afdeling valgtes Lindeschou, Jørgensen, L.M.S. Østergaard, men den egentlige lærer var adjunkt de Richelieu.

Imens fortsatte skattesagen. Læge Ewertsen, der ligesom Lars Jørgensen var medlem af borgerrepræsentationen og ligningskommissionen fór nu i pennen, da han så Jørgensens klage. Den 30. marts 1848 forfattede byens førende læge sin klagesang:

»Mine ærede meddeltagere i skatteligningskommissionen ville erindre, at jeg, idet jeg aftrådte medens mine skatteportioner skulle overvejes, gjorde opmærksom på, at jeg havde fået en forøget indtægt ved mine jordes nye bortforpagtning, men ved en forandring med mine sønners ophold og undervisning, som var uundgåelig nødvendig, en forøget udgift, som oversteg indtægten, hvorved man fandt sig tilfreds-stillet.

Da hr. borgerrepræsentant, urmager Jørgensen, i sin besværing over skatteligningen, imidlertid har beskyldt ligningskommissionen for uretfærdighed i denne benseende, så skylder jeg - for at gøre en detaljeret fremstilling.

Ved den ældre lejekontrakt var min årlige indtægt af mine jorde: 547 rdl. 24 mk. 4 skl. Ved den i foråret 1847 foregåede auktion antages forpagtningsbuddene til beløb 874 rdl. 2 mk. 7 skl., hvilke summer begge kunne bekræftes ved auktionsprotokollen. Forøgelsen var altså ikke, som hr. Jørgensen påstår 400 rdl., men 326 rdl. 4

mk. 3 skl., hvilken andel forringes en del derved, at en jordlod, som ved auktionen til bortforpagtning 1837 stod i 39 rdl. 4 skl., havde i de sidste 7 á 8 år, ved en overenskomst med hr. Borregaard om at levere mig mælk til min busboldning givet et udbytte af 60 á 70 rdl. Den virkelige forøgelse af indtægten må derfor anslås til over 300 rdl. - Ifølge professor Flemmers eget råd tog jeg min søn Harald ud af skolen, for at sætte ham i Roskilde Skole, hvorfra jeg nu har håb om, at han i dette efterår vil udgå som student. Hans ophold i Roskilde fra september 1847 til september i år á 12 rdl. månedligt for kost og logi, beløber sig til 114 rdl.: Skoleløn samt lys og varme (skolen) 35 rdl., lys og varme i logiet, samt vask og bøger og andre skolegenstande, tilligemed andre ekstraudgifter (omtrent) 60 rdl. Min anden søn, som i næste måned skal underkastes præliminæreksamen som vordende farmaceut, koster i omtrent 3 måneder for logi, kost, undervisning ca. 50 rdl. Den tredje søn, som ligeledes kom i september f.å. til København i en realskole, for at forberedes til kadetakademiet, koster i logi årlig 120 rdl., skoleløn á 6 rdl. månedlig, vask og bøger ca. 100 rdl., summa 509 rdl. Hertil kommer under de to ældste sønners udstyr, som håndværkssvende med det nødvendige linned, klædningsstykker, fodtøj osv.

Ved denne sandfærdige angivelse formener jeg da at have retfærdiggjort ligningskommissionens færd ved ikke at forøge mine skatteportioner, idet jeg med nogen ret kunne have forlangt nedsættelse, men som jeg, ifølge det antagne præmis

ikke har i sinde at fordrø. Denne skrivelse burde vedlægges protokollen.»

I borgerrepræsentationens protokol fra 1848 kan vi læse, hvad der kom ud af al den postyr.

Angående rektor Flemmer var konklusionen, at netop fordi professoren især havde fået en forøget gage, såvidt vides 200 rdl. om året, havde man anledning til at ansætte ham 2 portioner højere. Professoren havde en meget større indtægt end en pensionær, cirka 400 rdl. samt fri bolig og brændsel, der ikke kan anses at være ubetydeligt. Han er fri for alle skatter og reparationer på sin beboelseslejlighed. Den ekstraordinære udgift ved hans datters giftermål kunne ikke komme i betragtning, ej heller den gæld, han i sin skrivelse omtaler, hvorom man var uvidende da skatten blev ansat, og hvilken, hvis den nu skulle komme i betragtning, måtte angives aldeles nøjagtigt. Han har kun én søn hjemme, hvilken har fri skolegang. Kommissionen troede ikke, at professorens søn i København havde kostet ham så meget, da han på et tidspunkt havde været konstitueret lærer ved Den lærde Skole og at han altså måtte have erhvervet noget ved at manuducere.

I svaret henviser man til, at provst Neergaard har ekstraordinære udgifter til ekvipage, der kun anslås til cirka 400 rdl., en medhjælper 300 rdl., enkepension 300

Joban Henrik Adolph Ewertsen (1794-1861) var praktiserende læge i Hillerød fra ca. 1823 til sin død. Han sad ligesom urmager Lars Jørgensen i ligningskommissionen og blev inddraget i dennes skatteklage. Litografi. Det Kongelige Bibliotek.

rdl., vedligeholdelse af præstegård 50 rdl., personskat og skat af embedet på amtstuen 60 rdl., afgift til byens skolekasse 50 rdl., i alt 1.160 rdl. Han har desuden 4 hjemmeboende børn at forsørge. Og byfoged Arboe skal afholde udgifter til kontorhold og skal desuden brødføde 3 pigebørn. For øvrigt mener man, at den sammenstilling, som er gjort imellem adjunkt og overlærer er sagen uvedkommende!

Kommissionen anslog adjunkt Børres løn til 500 rdl. og betalingen for 3 pensionærer til 700 rdl. Børre var ansat til 17 rdl. 3 sk., og dette antog man for at være rigtigt, når man tog hensyn til bruttoindtægten. Børre var i dyrtiden året før favoriseret ved godtgørelse af kongens resolution, hvilket ikke var

kommunens embedsmænd bekendt, og hvilket naturligvis ikke heller kunne ske i de borgerlige stillinger. M.h.t. postmester Børre ville man indstille, at han blev nedsat 6 portioner.

LARS JØRGENSENS KLAGER IGEN

Urmager Jørgensens sag er for så vidt afgjort med et for ham negativt udfald, men han siger ikke stop. Han klager, til trods for at ligningskommissionen allerede den 3. april har indstillet, at hans skat forbliver uforandret. Men han bliver ved, stædig og noget knarvorn som han er. Tilmed er der sket det, at han pludselig har måtte afgive sin urmagersvend, Andreas Hansen til krigstjeneste. Denne er blevet hasteindkaldt og har den 24. marts forladt sin mester for at give møde på Citadellet i København.

Den 3. maj 1848 sender han endnu et brev til kommunalbestyrelsen for Hillerød købstad. Nu er han godt gal i skralden, og i sin skrivelse henviser han til læge Ewertsen, urmager Petersen, urmager Goldschmidt, bagermester Mentz og guldsmed Jensen:

»Da br. Mentz har fundet sig beføjet til at opgøre både mine indkomster og mine udgifter, har jeg at påvise det urigtige i samme. Indkomster - leje af mine steder er for tiden årlig 120 rdl., det kongelige Arbejde 170 rdl., det årlige arbejde ved

samme og stueure 250 rdl. [hvilket] bliver 540 rdl.⁹ Derfra går, for mit udlæg til de Kongelige ure, til smedearbejde, rebslager, drejere og olie m.v. årligt 80 rdl. Foruden mit arbejde og rejseomkostninger, skal jeg bevise ved justitsråd Bentzon, at jeg flere gange har betalt for enkelte ure 4 á 5 rdl. mere end jeg selv fik for samme: 0 rdl.¹⁰ Altså bliver igen [her blander han næring og vilkår sammen]: 460 rdl.; leje af to lodder i byens Overdrev til Ole A. Valbye 24 rdl., bliver 484 rdl.

[Af] udgifter deraf har jeg betalt til en svend ugeløn 9 mark ugentlig, er 78 rdl.; dertil kommer hans kost og logi á 2 mark daglig 165 dage, 61 rdl. 4 mk. Mine renter af 1.675 rdl. 67 rdl., skatter til kammerekassen 21 rdl. 1 mk. 9 sk. Kongelige skatter af stederne 16 rdl. 1 mk. 12 sk., brandkontingent af stederne 2 rdl. 3 mk. 5 sk., bankbæftelser - renter til købmand Thorsen¹¹ 3 rdl., reparationer ved stederne 40 rdl. Overskuddet bliver igen 193 rdl. 1 mk. 6 sk.«

Om avlsdriften, som han gerne ville gennemdiskutere, skriver han:

»Jeg ejer nu jordlod ved Skand-sen,¹² som jeg selv driver på 2½ tønder land.¹³ Jeg er lejer af No. 9 i Lille Dyrehave, afgift for 4½ tønder land: 28 rdl. 1 mk. 14 sk., for No. 15 i ditto afgift for 5 tønder land: 40 rdl. 1 mk., leje af kammerråd Ewerts[ens] jorde 3½ tønder land 59 rdl., af Holmejorden der udløber i år 3½ tønder land 5 rdl. 3 mk., ialt 132 rdl. 5 mk. 14 sk. Dertil kommer karlens løn,

halvårlig 20 rdl., er årligt 40 rdl., pigens løn 2 rdl. mdr. er årligt 24 rdl., 64 rdl. Udgiften deraf bliver 196 rdl. 5 mk. 14 sk., underskud 3 rdl. 4 mk. 8 sk.

Forpagtningsafgiften er af mine lejede jorder som anført 196 rdl. 5 mk. 14 sk. Af dette overskud som disse jorde giver af sig, skal jeg nu mand på 61 år, en meget svagelig kone og 6 børns underhold med klæde, vask og Gud vee hvad mere.

Hvad fordelten bliver af de lejede jorde kan jeg ikke opgive, men overlader det til dem, der selv har af samme jorde, hvor stor fordelten er.

Ligesom jeg ser i ligningskommis-si-
onens erklæring, at de vel føler at ligningen for i år kunne have været affattet bedre, men dels var pluraliteten af kommissio-
nens midler fremmed for denne forretning, dette indrømmer jeg meget gerne, men der-
for vil [jeg] også give den det fornuftige råd, at rette dem efter forrige års ligning, og ikke have forhøjet andre end dem som har forbedret sig i årets løb, nemlig dem jeg har påpeget i min klage.

Jeg håber ved disse specielle oplysninger at den ærede kommunalbestyrelse vil andrage på, at jeg i det mindste bliver sat hvor jeg stod forrige år.«

Til dette svarer kærner Erslev:

»Da hr. Jørgensens ytringer om Petersen, Goldschmidt, Mentz m. fl. er af sådan natur, så kunne vi ikke gå ind på dem. Hovedpunktet i sagen er dernæst Jørgensens egne vilkår; og her er det os påfaldende, at klageren med særdeles omhyggelighed har frembævet sine udgifter og

derimod med tavshed forbigår indtægterne, der skulle afgøre den egentlige norm for beskatningen.

I klagen har hr. Jørgensen sammenblandet næring og vilkår, skønt disse som højst forskellige, blive og nødvendigen må behandles hver for sig ved ansættelsen. I hiin [førstnævnte] er Jørgensen forhøjet 1 og i denne [sidstnævnte] 2 portioner. Den første, fordi han i sin næring, foruden at have en fast årlig indtægt af omtrent 200 rdl., selv arbejder, holder svend og tillige får han hjælp ved professionen af sin søn. Den sidste [dvs. formueskatten] fordi Jørgensen ejer 3 steder, driver et agerbrug på 20 tønder land, og holder en besætning af 2 bester og 4 malkekøer. I blandt de grunde hr. Jørgensen anfører og støtter sit andragende på, er følgende afvigende fra sandheden, nemlig at han har 6 børn at forsørge. At dette ikke er således, ved enhver.

Den ældste søn har i flere år [for flere år siden] fået teologisk embedseksamen, den ældste datter er i mange år underholdt af en familie i København, den næstældste datter må, hun er en snes år gammel, kunne være familien til hjælp, og den næstældste søn hjælper, som meldt, faderen ved professionen og kan også være ham til hånde ved agerbruget.

Den næst yngste søn, der snart skal være student har foruden fri skolegang en kapital beroende i Den lærde Skoles Stipendiefond, som vil komme faderen til gode, når sønnen forlader skolen. Den yngste søn, der er i urtekræmmerlære, kan faderen ikke siges at underholde.

Når hr. Jørgensen endelig anfører, at det er nok at han svarer 4 rdl. i årlig leje

pr. tønede land går til kammerkassen af jorden i skatteøjemed, må vi bemærke, at han vist som erfaren mand ikke dyrker jorden, når disse ikke giver ham nogen indtægt, og at N. Aabye svarer af jorden på samme mål 13 rdl. pr. tønede land.

Hr. Jørgensen har efter vor formening tidligere stået for lavt, og vi må efter vor overbevisning på grund af det anførte

yderligere insistere på, at han forbliver stående.

- Ligningskommissionen for Hillerød, den 2. april 1848.«

Med denne afgørelse slutter skattekrigen for 1848, men den fortsætter formodentlig i de efterfølgende år.

Noter:

¹ Hillerød kommunes arkiver, Landsarkivet for Sjælland, Hillerød Rådstue, sektion F. Borgerrepræsentationen, forhandlingsprotokoller og kopibøger 1845-1880 samt F 7 - F 9, borgerrepræsentationens og kommunalbestyrelsens indgåede breve for årene 1847 og 1848.

² Sadelmager Lars Larsens husholdning omfatter 18 personer, herunder 4 svende og 2 lærlinge.

³ Lars Jørgensens husholdning omfatter 14 personer. - Om Lars Jørgensen henvises til artikler i LOKALHISTORISK FORENING I HILLERØD KOMMUNE, blad nr. 3 i 1999, side 3-13, og i 1999 nr. 4, side 3-12.

⁴ Bageriet lå Slotsgade nr. 1. I 1843 drøftede borgerrepræsentationen en anmodning fra bagermester Mentz, der ønskede at starte et såkaldt »kukkenbageri«, dvs. kagebageri, som var begyndelsen til det senere konditori.

⁵ Det offentlige arbejde som tilsynsførende urmager ved slottet.

⁶ Hans egen jordlod på Overdrevet, i modsætning til den lejede jord.

⁷ Sønnen Christian på 30 år og datteren Frederikke på 28 er begge i København. Sønnen Andreas Lauritz er et halvt år tidligere begyndt i urtekræmmerlære i København. Den konfirmerede datter er Sofie på 24 år. Den ene af de hjemmевærende sønner er Jørgen Peter Jørgensen Han hjælper faderen i urmager forretningen. Han er 19 år gammel og vel næppe fuldt udlært endnu. Det yngste af Lars Jørgensens børn er sønnen Frederik Julius, der tager studentereksamen i sommeren 1849 og begynder på Københavns Universitet i september samme år, men dør 2. februar 1850. Han var meget begavet og modtog legater under sin skolegang på Frederiksborg lærde Skole, men det fleste af legaterne var sådan indrettet, at de ikke blev udbetalt løbende, men blev sat til side til det senere studier på universitetet. - se LOKALHISTORISK FORENING I HILLERØD KOMMUNE 1999, nr. 3, side 10-13 og nr. 4, side 4-14.

⁸ Hother Hage (1816-73) var jurist og politiker og medunderskriver af martserklæringen fra Kasinomødet.

⁹ Dette må forstås således, at Lars Jørgensen årligt modtager 420 rdl. for »Det kongelige Arbejde« som omfatter tårnuret (170 rdl.) samt arbejdet med slottets stueure (250 rdl.). Da ure dengang ofte skulle trækkes dagligt, har der været et farligt renderi mellem Helsingørgsgade og slottet, ikke bare hver dag, men sikkert også til tider flere gange om dagen.

¹⁰ Dette er en noget besynderlig erklæring, som kunne tyde på, at Lars Jørgensen er blevet bedt om af amtsforvalter, justitsråd Christopher Adrian Engelbrecht Bentzon at indkøbe nogle ure til slottet eller Frederiksborg distrikt, men at han har tabt 4 til 5 rdl. pr. stk. ved salget. Han anfører ikke, hvilket beløb tabet udgør, men henviser blot til at dette kan bekræftes af amtsforvalteren.

¹¹ Købmand Daniel Thorsen, Slotsgade nr. 18. Lars Jørgensen har måske lånt 75 rdl. i banken med bankgaranti af købmand Thorsen, som skal have 4% i rente af de 75 rdl.

¹² Ved købet af Helsingørgsgade nr. 46 i 1819 medfulgte et såkaldt jordlod på Hillerød Overdrev på 1¼ tønede land. Skandsen og Hillerød Overdrev er for så vidt det samme, men der ser ud til at

Lars Jørgensen har udvidet sin besiddelse der med yderligere ½ tønde land. Det har ikke været muligt at lokalisere disse marker og besiddelser. Ved et besøg på Folkemuseet i Hillerød, den 10. april 2003, fandt jeg et matrikelkort fra 1809, men det er det eneste, der findes over Lille Dyrehave-området. For Skandsen og Hillerød Overdrev findes der heller ikke noget, der kan anvendes til denne beretning.

¹³Ole Mentz anfører i sin skrivelse, at der er tale om 8 tønder land.

Peter Schmaltz-Jørgensen er tipoldebarn af urmager Lars Jørgensen (1787-1868). Mange af slægtens efterkommere var bosiddende i Helsingørsgade fra 1811 til 1955. Det har han skrevet flere om artikler her i bladet.

EFTERLYSNING

Billedet viser Søren Kierkegaardsvej 1948, set fra Milnersvej. I baggrunden ses Petersborggårds avlsgård, som blev revet ned i 1960'erne. Den lå der, hvor børnehaven Blæksprutten ligger i dag, og det er på dens jorde, at Petersborgvænget er bygget.

Skulle der blandt læserne være nogen, der ligger inde med billeder af avlsgården, er redaktionen meget interesseret!

Returadresse:
Ørnevej 10
2970 Hørsholm

HILLERØD-KALENDEREN 2009

Hillerød-Kalenderen 2009 viser fotografier af byens strøg i perioden fra ca. 1950 til ca. 1970. Det var før gågaderne, da der kørte biler igennem både Helsingørsgade og Slotsgade i begge retninger. I Hillerøds bymidte lå der både i Østergade og Helsingørsgade gamle huse, der måtte vige for nybyggerier. Gadebillederne viser mange butikker, store og små, der måtte lukke, da supermarkeder og forretningskæder vandt frem, og på de fleste fotos ses glimt af bylivet dengang: bydrengen på sin longjohn, damer med barnevogn eller cykel og julemanden i hestevogn i Slotsgade en decemberdag.

